

*Русин Надія Михайлівна,
старший викладач кафедри теорії
та методики дошкільної освіти,
Мондик Тетяна Михайлівна,
бакалавр спеціальності «Дошкільна освіта»,
Мукачівський державний університет*

ЖИТТЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Дошкільний вік - найважливіший етап в розвитку особи. Це період початкової соціалізації особи, залучення її до світу культури, загальнолюдських цінностей, час встановлення початкових відносин з провідними сферами буття... Неповторні особливості фізичного, психічного, соціального розвитку виявляються в своєрідності способів і форм пізнання і діяльності дошкільника".

Тому сучасна дошкільна освітня установа повинна стати місцем, де дитина дістане можливість широкого соціально-практичного самостійного контакту з найбільш значущими і близькими для її розвитку сферами життя. Накопичення дитиною під керівництвом дорослого цінного соціального досвіду – ось шлях, який сприяє, по-перше, розкриттю вікового потенціалу дошкільника і, по-друге, успішному вступу до дорослого життя. З чого виходить, що віковий потенціал не може бути реалізований за відсутності соціальної зрілості (компетентності) людини на певному ступені її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що життєва компетентність - поняття не нове. Певний інтерес становить розгляд проблем ключової компетентності з позицій культурно-історичної теорії вищих психічних функцій Л.С.Виготського. За цією теорією, інтелектуальний розвиток індивіда відбувається завдяки оволодінню ним значеннями слів і візуальною символікою, а також процесуально-діяльнісним підходом (С.Л.Рубінштейн, А.В.Брушлинський, Л.А.Венгер), в якому ключовим поняттям є „мислення-здатність", тобто сутністю інтелектуального виховання має бути формування в індивіда здатності розуміти й генерувати нові думки. Досить новим є поняття рефлексивної компетентності, яке визначається в дослідженнях О.А.Поліщук [1, с.136].

Компетентність передбачає відповідний віком можливостям та індивідуальній історії життя дитини рівень розвитку особистісних механізмів, зокрема таких, як наслідування, ідентифікація, імітація, емпатії, рефлексія, образ „Я", совість [1, с.127].

На нашу думку, вагомим чинником формування життєвої компетентності є діяльність учіння. За умови конструювання цієї діяльності інтенсивно формується теоретичне мислення, що відтворює зміст різноманітних форм суспільної свідомості, вихованості дитини. Психологічні та виховні аспекти усвідомлення учнями суспільного і особистісного змісту навчання, значимості оволодіння загальноосвітніми знаннями, становлення ієрархії інтересів і потреб школярів досліджені М.І.Алексєєвою, Л.І.Божович, М.Ф.Добриніним, О.Є.Лебедевим, О.М.Леонтьєвим.

Коли дошкільники під керівництвом і за допомогою вихователя аналізують навчальний матеріал, виділяють у ньому загальне відношення, а потім його конкретні прояви, в них формується поняття як принцип орієнтації у розмаїтті цього матеріалу. Це шлях теоретичного ставлення до дійсності та необхідних для цього здібностей. До останніх, передусім, належать рефлексія - усвідомлення дитиною способів власних навчальних дій, та внутрішні дії [2, с.148]. Найголовніше в рефлексії в навчальній діяльності – це рефлексія на самого себе, відстеження нових досягнень і змін, що пройшли.

В.Г.Алексєєва відзначає, що ціннісна орієнтація впливає на всі сфери людської психіки: від пізнавальної діяльності до мотивації кожного вчинку індивіду.

Відомо, що життєва компетентність - це знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту. Життєва компетентність передбачає свідоме і несвідоме ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей, вона пов'язана з самовдосконаленням людини. Саме з'ясуванням цих орієнтацій ми і зайнялися в процесі наступного етапу нашого дослідження. Загалом коротко проаналізовані компоненти життєвої компетентності в своїй сукупності віддзеркалюють сутність самого поняття.

Дошкільна ланка освіти є пріоритетною в єдиній національній системі неперервної освіти, оскільки досвід розвитку людства, наукові дослідження свідчать, що в дітей дошкільного віку під впливом зовнішніх обставин підсвідомо формується будова розуму й духовності. І.Льїнський з цього приводу, згадуючи думки ідеологів Ордену єзуїтів, зазначає: "...дайте мені виховати дитину від народження до восьми років, а потім робіть з нею все, що забажаєте..." [1, с. 4]. "Наступність, – зазначає А. Богуш, – це вищий щабель розвитку, коріння якого міцно проросло в попередньому ґрунті" [2, с. 11].

Таким чином, беззаперечним фактором впливу на гармонійний розвиток життєздатної людини є дошкільна освіта, завданням якої "... є своєчасне становлення і повноцінний розвиток життєво компетентної творчої особистості з раннього дитинства" [3].

Розробники Концепції виховання життєздатного покоління (І. Льїнський) [5] акцентують увагу на тому, що завдання життєздатної людини – не тільки стати особистістю, сформувати свої життєві смисли, самоствердитися, реалізувати свої задатки і творчі можливості, а, перетворюючи при цьому в своїх інтересах середовище проживання, не знешкодити ні себе, ні своє оточення.

Навчання з безпеки життєдіяльності покликане формувати в кожній дитини активну життєву позицію щодо власного життя і власної безпеки, накопичення нею знань, умінь і навичок безпечної поведінки вдома, на вулиці, на воді тощо.

Формування безпечного способу життя має бути організоване як систематична робота з дітьми й охоплювати всі провідні форми діяльності дитини (гру, спілкування, трудову (предметно-практичну) діяльність). Тому, окрім спрямованих на вивчення безпеки життєдіяльності заходів, питання безпечної поведінки дитини необхідно планувати і в ході проведення всієї навчально-виховної роботи дошкільного закладу, залучати до неї батьків за допомогою спільних заходів (походів, екскурсій, спортивних змагань тощо).

Основою для створення навчально-виховних програм для дітей дошкільного віку в Україні є Базовий компонент дошкільної освіти. Його зміст побудований відповідно до вікових можливостей дітей на основі компетентнісного підходу та спрямовує навчально-виховний процес на досягнення соціально закріпленого результату (заданої норми, вимог до розвиненості, навченості та вихованості дитини). Це зумовлює необхідність чіткого визначення засвоєння дитиною змісту освітніх ліній (знає, обізнана, розуміє, вміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює), орієнтує освітян на цілісний і загальний розвиток дитини, розкриває важливість закладання в дошкільному віці фундаменту для набуття в подальшому спеціальних знань та умінь [6].

Питання безпеки життєдіяльності входять до всіх освітніх ліній, а як виокремлена складова змісту освіти – до освітньої лінії "Особистість дитини". Результатом освітньої роботи щодо вивчення змісту безпеки життєдіяльності є здатність дитини диференціювати поняття "безпечне" і "небезпечне", усвідомлювати важливість безпеки життєдіяльності (власної та інших людей). Дитина повинна знати правила безпечної поведінки вдома, у дошкільному закладі, на вулиці, на воді, на льоду, на ігровому, спортивному майданчиках, орієнтуватися у правилах поводження з незнайомими предметами та речовинами; пожежної та електробезпеки; користування транспортом; розуміти значення основних знаків дорожнього руху тощо; знати та вміти скористатися номером телефону служб допомоги (пожежна, медична, міліція); усвідомлювати, до кого можна звернутись у критичній ситуації,

володіти навичками безпечної поведінки в умовах агресивного поводження однолітків або дорослих [6].

Формування в дитини дошкільного віку свідомої безпечної поведінки в дошкільній базуються на позитивних прикладах поведінки дорослих. Розбіжності вимог до дитини батьків удома та вихователів у дошкільному закладі можуть викликати в дитини почуття образи, збентеження та навіть агресії. Тому вихователі у професійній діяльності повинні намагатися зробити батьків своїми однодумцями – постійно залучати їх до навчально-виховного процесу, надавати батькам інформацію про створення максимально безпечних умов перебування дитини вдома, на подвір'ї, на відпочинку (правила особистої безпеки та безпеки оточуючих, дії в екстремальних ситуаціях тощо). Доречним буде також створення відповідного інформаційного куточка (стенду), за допомогою якого вихованці отримуватимуть нові і повторюватимуть вже знайомі правила з безпеки життєдіяльності.

Важливим фактором формування безпечного способу життєдіяльності є середовище перебування дитини – дошкільний навчальний заклад. Відповідно до ст. 11 Закону України "Про дошкільну освіту" дошкільний навчальний заклад [7] повинен створити безпечні та нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечити їх дотримання; сформувати у дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки; сприяти збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному й фізичному розвитку дітей.

З метою вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок вихователів із формування у дітей ціннісного ставлення до життя, покращення якості навчально-виховної роботи з питань особистої безпеки та захисту життя в дошкільних навчальних закладах щорічно проводиться "Тиждень безпеки дитини" [8] як форма систематизації знань дітей про безпечне довкілля. Цей захід повинен проводитись творчо на основі діяльнісного підходу з метою збагачення досвіду дітей щодо безпечної поведінки.

"Тиждень безпеки дитини" повинен бути наповнений конкретним змістом навчально-виховної роботи (тематичні заняття; дидактичні і сюжетні ігри з елементами безпеки життєдіяльності; конкурси; читання творів художньої дитячої літератури відповідної тематики; моделювання правильної поведінки, аналіз небезпечних ситуацій).

Не менш важливим фактором формування безпечної поведінки дитини є моніторинг навчально-виховної роботи дошкільного закладу. Щоб оцінити проведену вихователями навчально-виховну роботу з дітьми щодо засвоєння ними основ безпеки життєдіяльності, наприкінці "Тижня безпеки" варто провести бесіди чи вікторини у групах з тим, щоб дізнатися, що дошкільникам сподобалося, що запам'яталося, і, враховуючи ці результати, внести певні корективи до плану проведення навчально-виховних заходів у майбутньому.

Таким чином, безпека життєдіяльності є багатогранною категорією і охоплює найважливіші сфери людського буття, такі, як охорона здоров'я, екологія, безпека у надзвичайних ситуаціях тощо. Як складова життєвої компетентності це не просто сукупність засвоєних знань, а стиль життя, адекватна поведінка в різноманітних ситуаціях, зокрема – і надзвичайних та екстремальних.

Ураховуючи важливість формування в дитини вмінь безпечної поведінки, доходимо висновку, що існує потреба в конкретних методичних розробках і науково обґрунтованих сучасних рекомендаціях щодо способів формування у дітей дошкільного віку такого рівня соціального досвіду, що дозволить дошкільнику стати життєво компетентним у соціальному середовищі, вести безпечну життєдіяльність.

Список використаних джерел:

1. Життєва компетентність особистості / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Сохань, Г.М. Несен. – К. : - Богдана, 2003. – 520 с.
2. М'ясоїд П.А. Загальна психологія / П.А.М'ясоїд. – К. : Вища шк., 2000. – 479 с.
1. Ильинский, И.М. Ради себя и "других", ради будущего / И.М.Ильинский. – М. : Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2011. – 66 с.

2. Богуш, А.М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти / А.М. Богуш // Дошкільне виховання. – 2001. – № 11. – С. 11-12.

3. Інструктивно-методичні рекомендації "Про організацію роботи в дошкільних навчальних закладах у 2012/13 навчальному році" [Текст] / Лист МОНмолодьспорт від 21.05.12 № 1/9-388.

4. Щелованов, Н.М. Воспитание детей раннего возраста в детских учреждениях / Н.М.Щелованов. – М. : Медгиз, 1960. – 345 с.

5. Основы концепции воспитания жизнеспособных поколений [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ilinskiy.ru/index.php/publications/sod/>.

6. Про схвалення нової редакції Базового компонента дошкільної освіти [Електронний ресурс] / Рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 04.05.2012 № 5/2-2. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v_5-2736-12.

7. Про дошкільну освіту / Закон України від 11 липня 2001. - № 628-III. [Електронний ресурс] Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-4>.

8. Щодо організації та проведення "Тижня безпеки дитини" в дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс] / Лист МОНмолодьспорт від 19 серпня 2011 № 1/9-635. – Режим доступа : <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/22120/>.

УДК 373.2.015.31:159.947.23

*Русин Надія Михайлівна,
старший викладач кафедри теорії та
методики дошкільної освіти,
Секереш Еріка Василівна,
бакалавр спеціальності «Дошкільна освіта»,
Мукачівський державний університет*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Визначимо поняття «умова» і уточнимо суть, зміст понять «психологічна умова», «педагогічна умова».

У довідковій літературі «умова» розуміється як:

- 1) обставина, від якої що-небудь залежить;
- 2) правила, встановлені в якій-небудь області життя, діяльності;
- 3) обстановка, в якій будь-що проходить [4, с. 588].

«Психологічна умова» - сукупність явищ зовнішнього і внутрішнього середовища, які впливають на формування конкретного психічного явища [1, с. 596].

«Педагогічна умова» - сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань.

«Психолого-педагогічні умови» - умови, які покликані забезпечити певні педагогічні методи впливу на формування особистості суб'єктів або об'єктів педагогічного процесу (педагогів або вихованців), які тягнуть за собою в свою чергу підвищення ефективності освітнього процесу.

На основі аналізу даних понять, аналізу поняття відповідальність і її компонентів, ми визначаємо ряд взаємопов'язаних психолого-педагогічних умов:

- активізація проектної і контрольної діяльності дітей на всіх етапах виконання завдань (на основі включення дітей в планування діяльності та розробку критеріїв результату в конкретній діяльності і критеріїв (правил) відповідального ставлення до справи і людей);

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>